

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Факультет психології

Кафедра педагогіки

Укладач:

доктор педагогічних наук

Вербицький В.В.

“ПЕДАГОГІКА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ”

робоча навчальна програма для студентів магістратури спеціальності

8.000009 “управління навчальним закладом”

(денна форма навчання)

Затверджено

на засіданні кафедри педагогіки

факультету психології

протокол № 1 від 29.08.2008 р.

Завідувач кафедри

Лещенко М.П.

Декан факультету

Манюха І.П.

Київ 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Дисципліна „Педагогіка позашкільної освіти” є провідною в системі професійно-зорієнтованого блоку дисциплін. Викладається на I курсі в II семестрі магістратури в обсязі 68 годин, з них: лекцій 17 год., семінарських 17 год., самостійної роботи 34 години та форми підсумкового контролю – іспит.

Метою позашкільних навчальних закладів є підготовка підростаючого покоління, здатних після здобуття відповідної освіти включитися у виробничу діяльність; вирішувати виробничі або наукові завдання і відповідати за їх вирішення. Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад позашкільної освіти, підготовки нової джерельної бази науково-методичного забезпечення.

Мета курсу «Педагогіка позашкільної освіти» – розкриття теоретичних аспектів організації навчально-виховного процесу у позашкільлі і формування у студентів умінь і навичок ефективного поєднання на практиці теоретичних знань з інноваційними педагогічними методиками і технологіями.

Реалізація обраної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- розкрити суть поняття «*позашкільна педагогіка*», її мету і завдання;
- ознайомити студентську молодь з актуальними проблемами сучасної позашкільної освіти в Україні, її пріоритетні напрями;
- висвітлити специфіку організації навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах різного спрямування;
- сформувати умінь будувати лекційні, практичні, семінарські завдання, проведення масових заходів;
- розвивати педагогічну техніку та майстерність майбутнього педагога-позашкільника з позиції самоосвіти, самоудосконалення.

Інформаційна забезпеченість

- ✓ Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-вр
- ✓ Закон України «Про освіту» від 04.06.1991 р. №1144-ХІІ
- ✓ Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. №2402-ІІІ
- ✓ Закон України «Про позашкільну освіту» від 2.06.2000 р. № 1841-ІІІ

- ✓ Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. №651-IV
- ✓ Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. №2628-III
- ✓ Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. №10398-VR
- ✓ Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. №2984-III

Предметом навчальної дисципліни „Педагогіка позашкільної освіти” є процес формування педагогічного світогляду, набуття знань про інноваційні процеси навчання і виховання в позашкільному навчальному закладі, розвиток умінь організовувати навчання і виховання з урахуванням сучасних досягнень теорії і практики педагогів та вихователів-експериментаторів.

Вимоги до знань та умінь студентів.

В процесі вивчення дисципліни „Педагогіка позашкільної освіти” відповідно до вимог навчальної програми студенти **повинні знати:**

- теоретико-методологічні засади організації навчально-виховного процесу в позашкільлі;
- інноваційні здобутки теорії та практики навчання та виховання;
- умови ефективності реалізації здобутків педагогів, вихователів, директорів ПНЗ в галузі навчання та виховання;
- сучасні тенденції розвитку теорії та практики навчання та виховання в позашкільному навчальному закладі.

Майбутній магістр повинен **вміти:**

- використовувати здобутки теорії і передової практики в своїй майбутній діяльності;
- вміти проектувати технології навчання і виховання;
- творчо інтерпретувати зарубіжний досвід навчання і виховання;
- аналізувати існуючий стан і прогнозувати наслідки своєї діяльності.

Місце навчальної дисципліни в структурно-педагогічній схемі спеціальності. Дисципліна „Педагогіка позашкільної освіти” займає провідне місце в групі професійно-орієнтованих дисциплін.

Контроль знань.

Контроль здійснюється за модульно-рейтенговою системою.

Форма поточного контролю: оцінювання виступів на семінарських заняттях, наукових рефератів, доповнень і участі в дискусіях.

Модульний контроль: 2 контрольні роботи.

Підсумковий контроль: іспит.

Результати навчальної діяльності оцінюються за 100 – бальною шкалою.

Форми поточного контролю

Форма контролю	Максимальна кількість балів				
	Змістовий модуль 1. (30 балів)		Змістовий модуль 2. (30 балів)		Комплексний підсумковий модуль іспит – 40 балів
	за одиницю	всього	за одиницю	всього	
робота на семінарах					
доповідь	5	15	5	10	
виступ	2		2		
доповнення	1		1		
домашній науковий реферат			5	5	
модульна контрольна робота	15	15	15	15	
виконання завдань іспиту					40

Модульний контроль: дві модульні контрольні роботи за матеріалом кожного модулю.

За результатами роботи протягом семестру студент отримує підсумкову оцінку за 100 – бальною системою, яка розраховується як накопичення оцінок за кожен з двох модулів у семестрі та оцінка за іспит за наступною формою.

	Змістовий модуль 1 (ЗМ ₁)	Змістовий модуль 2 (ЗМ ₂)	Контрольний підсумковий модуль (іспит)	Разом (підсумкова оцінка)
Оцінка (бали)	30	30	40	100

Розрахунок підсумкової оцінки за перший семестр (накопиченої):
 $ПО = ЗМ_1 + ЗМ_2 + КПМ$.

Шкала відповідності

Оцінка за шкалою ECTS	За 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою		
A	90-100	5	відмінно	зараховано
B	85-89	4	добре	
C	75-84			
Д	65-74			
E	60-64	3	задовільно	
F X	35-59	2	незадовільно	не зараховано
F	1-34			

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

<i>№ п/п</i>	<i>Назва лекції</i>	<i>Кількість годин</i>			
		<i>Лекційних</i>	<i>Семінарських</i>	<i>Сам. робота</i>	<i>інші види контролю</i>
Змістовий модуль 1.					
1	Позашкільна педагогіка як наука і навчальна дисципліна. Мета і завдання	2	2	4	
2	Основні категорії позашкільної педагогіки	2	2	4	
3	Історичні передумови становлення позашкільної педагогіки	2	2	4	
4	Позашкільні навчальні заклади – складова частина системи безперервної освіти. Класифікація закладів	2	2	4	
5	Навчально-виховний процес у позашкільній установі. Сутність виховної роботи в позашкільному навчальному закладі	2	2	4	
Модульна контрольна робота					1
Змістовий модуль 2					
6	Методи і форми навчання в позашкільних навчальних закладах різного спрямування	2	2	4	
7	Сучасні технології навчання у позашкільному навчальному закладі	2	2	4	

8	Професійний портрет позашкільного педагога	2	2	4	
9	Зарубіжний досвід позашкільної роботи	1	1	2	
Модульна контрольна робота					1
Всього		17	17	34	2

Загальний обсяг 68 год., в тому числі :

Лекції –17 год.

Семінари – 17 год.

Самостійна робота –34 год.

Змістовий модуль 1.

ТЕМА 1. Позашкільна педагогіка як наука і навчальна дисципліна. Мета і завдання

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Позашкільна педагогіка як наука
2. Зв'язки позашкільної педагогіки з іншими науками
3. Завдання позашкільної педагогіки у вимірі ХХІ століття

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Становлення позашкільної педагогіки як окремої науки
2. Міжпредметні зв'язки педагогіки позашкільної освіти
3. Суть, мета та пріоритетні завдання позашкільної педагогіки

Література: 3,4,11,12,13

ТЕМА 2. Основні категорії позашкільної педагогіки

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Позашкільне навчання і позашкільна виховна робота: суть і місце в триаді „загальноосвітній навчальний заклад – позашкільний навчальний заклад – вищий навчальний заклад”
2. Поняття „особистість вихованця” та „особистісний підхід” – важливі категорії позашкільної освіти
3. Позашкільний педагогічний процес крізь призму пізнання

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Категорійний апарат педагогіки позашкільної освіти
2. Сутність поняття особистості вихованця та індивідуального підходу
3. Напрями вдосконалення роботи з цілеспрямованим учнем

Література: 3,4,7,10,12

ТЕМА 3. Історичні передумови становлення позашкільної педагогіки

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Історичний нарис створення системи позашкільної освіти
2. Перші позашкільні навчальні заклади: історія і сьогодення

3. Видатні вчені-позашкільники: історичні нариси життя і наукової діяльності

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Історія і сьогодення позашкільної педагогіки
2. Передумови створення позашкільних навчальних закладів різного спрямування
3. Історія розвитку юннатівського руху в Україні
4. Видатні вчені-позашкільники: історичні нариси життя і наукової діяльності
5. Перші директори провідних позашкільних навчальних закладів, їх принципи діяльності та пріоритетні завдання

Література: 5,6,17,18,19

ТЕМА 4. Позашкільні навчальні заклади – складова частина системи безперервної освіти. Класифікація закладів

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Класифікація позашкільних навчальних закладів України
2. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – координатор позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування
3. Сутність і структура процесу навчання в ПНЗ технічного напрямку
4. Позашкільні навчальні заклади естетичного спрямування
5. Туристсько-краєзнавча робота в ПНЗ туристичного напрямку

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Система позашкільних навчальних закладів України
2. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – потужний ПНЗ еколого-натуралістичного спрямування
3. Сутність і структура процесу навчання в ПНЗ технічного напрямку
4. Естетичне навчання і виховання в Палацах дітей та юнацтва
5. Туристсько-краєзнавча робота в ПНЗ туристичного напрямку
6. Позашкільний навчальний заклад МАН України

Література: 3,7,9,13,14,16

ТЕМА 5. Навчально-виховний процес у позашкільній установі. Сутність виховної роботи в позашкільному навчальному закладі

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Специфіка позашкільного навчально-виховного процесу
2. Засоби навчання у позашкільній установі
3. Творча співпраця ПНЗ з освітніми закладами різного типу
4. Виховна діяльність в позашкільному навчальному закладі

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Організація навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі
2. Творча співпраця ПНЗ з освітніми закладами різного типу
3. Методи самовиховання
4. Організація гурткових занять на основі співтворчості

Література: 1,2,3,11,15,17,20,23,24

Змістовий модуль 2.

ТЕМА 6. Методи і форми навчання в позашкільних навчальних закладах різного спрямування

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Традиційні та інноваційні форми і методи навчання учнів в позашкільлі
2. Організація гурткової роботи
3. Підготовка учнів до написання науково-дослідницької роботи
4. Масові заходи основа позашкільної роботи з учнями
5. Інноваційні форми роботи з талановитою молоддю
6. Сучасні технічні засоби навчання в ПНЗ: їх переваги та недоліки

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Організація гурткової роботи в позашкільлі
2. Методичні поради щодо організації науково-дослідницької роботи учнів
3. Конкурси, акції, операції – масові заходи з учнями
4. Діти з особливими потребами: методика роботи з ними

5. Удосконалення форм роботи з талановитою молоддю
6. Сучасні технічні засоби навчання в ПНЗ: їх переваги та недоліки
7. Розвиток учнівського самоврядування

Література: 2,3,6,15,16,18

ТЕМА 7. Сучасні технології навчання у позашкільному навчальному закладі

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Диференційоване навчання у позашкільному навчальному закладі
2. Особистісно орієнтована освіта і технології
3. Технології розвивального навчання
4. Ігрові технології навчання
5. Інформаційні технології навчання

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Інтерактивні методи навчання
2. Сюжетно-рольові ігри у навчанні
3. Тренінгові проекти та майстер-класи у позашкільному навчальному закладі

Література: 11,15,16,20,21,22,24

ТЕМА 8. Професійний портрет позашкільного педагога

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Вплив особистісних і професійних якостей педагога на успіх виховання творчості
2. Професійний самоаналіз педагогів позашкільного навчального закладу
3. Портфоліо педагога-позашкільника
4. Соціальні програми захисту педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Професійні якості педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів
2. Самоаналіз та самоосвіта педагогів позашкільного навчального закладу
3. Портфоліо педагога-позашкільника

4. Соціальні програми захисту педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів

Література: 3,6,8,10,21,24

ТЕМА 9. Зарубіжний досвід позашкільної роботи

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Суть, методи і завдання системи додаткової освіти Російської Федерації
2. Загальна характеристика принципів роботи позашкільних навчальних закладів різного типу в Республіці Білорусь
3. Неформальна освіта за кордоном. Центри профорієнтації учнівської молоді

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Суть, методи і завдання системи додаткової освіти Російської Федерації
2. Загальна характеристика принципів роботи позашкільних навчальних закладів різного типу в Республіці Білорусь
3. Неформальна освіта за кордоном. Центри профорієнтації учнівської молоді

Література: 3,10,13,25,26

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Історичні передумови становлення позашкільної педагогіки як науки
2. Основні тенденції розвитку позашкільних навчальних закладів
3. Цілісний підхід до науково-методичного забезпечення позашкільної освіти
4. Професійний розвиток педагога додаткової освіти дітей в Санкт-Петербурзі
5. Проблеми позашкільної освіти на прикладі Європейських держав Балтії
6. Ігрові аспекти вільного часу у Польщі
7. Концепція позашкільного навчання і виховання України
8. Шляхи формування готовності магістрів до професійно-педагогічної діяльності в позашкільному навчальному закладі

9. Організаційно-педагогічні умови функціонування еколого-натуралістичної позашкільної освіти в Україні
10. Підготовка магістрантів до педагогічної діяльності
11. Технологія проблемного навчання у позашкільному навчальному закладі
12. Мала академія наук України як освітня система пошуку, розвитку та підтримки обдарованих дітей
13. Інновації у позашкільній педагогіці
14. Педагогічна творчість; досвід, проблеми
15. Гуманізація позашкільної педагогічної освіти
16. Розвиток практичного розуму школярів
17. Педагогічна підготовка магістрів у педагогічному університеті за кордоном (з досвіду роботи)
18. Проблеми позашкільної освіти у спадщині видатних українських вчених
19. Ідеї Софії Русової в позашкільній освіті
20. Система якості освіти в Київському Палаці дітей та юнацтва: сучасний стан та перспективи
21. Сучасні інформаційні технології навчання
22. Профільна освіта в позашкільному навчальному закладі
23. Використання методів проектів у позашкільній освіті
24. Моніторинг діяльності учасників навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі
25. Дошкільник в освітньому просторі позашкільної освіти
26. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського
27. Школа трудового виховання А.С. Макаренка
28. Технологія дистанційного навчання
29. К. Ушинський про національне виховання

30. М. Грушевський про роль національних традицій

31. Імідж позашкільного навчального закладу

***Екзаменаційні питання до курсу
«Педагогіка позашкільної освіти»***

1. Позашкільна педагогіка як наука
2. Завдання позашкільної педагогіки у вимірі ХХІ століття
3. Міжпредметні зв'язки педагогіки позашкільної освіти
4. Суть, мета та пріоритетні завдання позашкільної педагогіки
5. Позашкільне навчання і позашкільна виховна робота: суть і місце в тріаді „загальноосвітній навчальний заклад – позашкільний навчальний заклад – вищий навчальний заклад”
6. Поняття „особистість вихованця” та „особистісний підхід” – важливі категорії позашкільної освіти
7. Позашкільний педагогічний процес крізь призму пізнання
8. Напрями вдосконалення роботи з цілеспрямованим учнем
9. Історія і сьогодення позашкільної педагогіки
10. Передумови створення позашкільних навчальних закладів різного спрямування
11. Історія розвитку юннатівського руху в Україні
12. Видатні вчені-позашкільники: історичні нариси життя і наукової діяльності
13. Перші директори провідних позашкільних навчальних закладів, їх принципи діяльності та пріоритетні завдання
14. Класифікація позашкільних навчальних закладів України
15. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – координатор позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування
16. Сутність і структура процесу навчання в ПНЗ технічного напрямку
17. Позашкільні навчальні заклади естетичного спрямування
18. Туристсько-краєзнавча робота в ПНЗ туристичного напрямку
19. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді – потужний ПНЗ еколого-натуралістичного спрямування

20. Сутність і структура процесу навчання в ПНЗ технічного напрямку
21. Естетичне навчання і виховання в Палацах дітей та юнацтва
22. Позашкільний навчальний заклад МАН України
23. Специфіка позашкільного навчально-виховного процесу
24. Засоби навчання у позашкільній установі
25. Творча співпраця ПНЗ з освітніми закладами різного типу
26. Виховна діяльність в позашкільному навчальному закладі
27. Методи самовиховання
28. Організація гурткових занять на основі співтворчості
29. Традиційні та інноваційні форми і методи навчання учнів в позашкільлі
30. Організація гурткової роботи
31. Підготовка учнів до написання науково-дослідницької роботи
32. Масові заходи основа позашкільної роботи з учнями
33. Інноваційні форми роботи з талановитою молоддю
34. Сучасні технічні засоби навчання в ПНЗ: їх переваги та недоліки
35. Діти з особливими потребами: методика роботи з ними
36. Розвиток учнівського самоврядування
37. Диференційоване навчання у позашкільному навчальному закладі
38. Особистісно орієнтована освіта і технології
39. Технології розвивального навчання
40. Ігрові технології навчання
41. Інформаційні технології навчання
42. Тренінгові проекти та майстер-класи у позашкільному навчальному закладі
43. Професійний самоаналіз педагогів позашкільного навчального закладу
44. Портфоліо педагога-позашкільника
45. Соціальні програми захисту педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів
46. Професійні якості педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів
47. Соціальні програми захисту педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів

48. Суть, методи і завдання системи додаткової освіти Російської Федерації
49. Загальна характеристика принципів роботи позашкільних навчальних закладів різного типу в Республіці Білорусь
50. Неформальна освіта за кордоном. Центри профорієнтації учнівської молоді

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Закони

- Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-вр
- Закон України «Про освіту» від 04.06.1991 р. №1144-ХІІ
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. №2402-ІІІ
- Закон України «Про позашкільну освіту» від 2.06.2000 р. № 1841-ІІІ
- Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. №651-ІV
- Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р. №2628-ІІІ
- Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. №10398-ВР
- Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. №2984-ІІІ

Укази Президента України

- «Національна доктрина розвитку освіти» від 17.04.2002 р. №347/2002
- «Додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» від 9.10.2001 р. №941
- «Програма роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки» від 8.02.2001 р. №78/2001
- «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4.07.2005 р. №1013/2005
- «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11.07.2005 р. №1086/2005

Посібники, підручники, статті

1. *Щербань П.М.* Прикладна педагогіка: Навчально-методичний посібник. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.
2. *Волкова Н.П.* Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. *Сущенко Т.И.* Основы внешкольной педагогики: Пособие для классных руководителей, педагогов внешкольных учреждений. – Мн.: Бел. навука, 2000. – 221 с.

4. Тлумачний словник української мови: Понад 12500 статей (близько 40000 слів) / За ред. д-ра філологічних наук, проф. В.С. Калашника. – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Х.: Прапор, 2005. – 992 с.
5. *Вербицький В.В.* Юннатівський рух в Україні. – К.: Деміур. – 2001. – 304с.
6. *Вербицький В.В.* Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти). К.: Деміур, 2002. – 230с.
7. Основи еколого-натуралістичної освіти (за редакцією В.В.Вербицького), науково-методичний посібник, К., 2005 – 490 с.
8. *Вербицький В.В.* Екологія душі // Доступність та неперервність екологічної освіти – вимога часу: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Ужгород., 2005. –с. 7-13.
9. Методичні засади реалізації пріоритетних напрямів експериментально-дослідницької діяльності (з досвіду роботи еколого-натуралістичних центрів України): Виробничо-практичне видання. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2005. – 468 с. (за редакцією В.В.Вербицького).
- 10.*Вербицький В.В.* Методологічні основи розвитку практичного розуму школяра. – К.: СПМ «АВЕРС», 2007. – 124 с.
- 11.*Підласий І.П.* Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 616 с.
- 12.*Мартиненко С.М., Хоружа Л.Л.* Загальна педагогіка: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 176 с.
- 13.Позашкільна освіта в Україні: Навч. посібник /За ред. О.В. Биконської. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. – 224 с.
- 14.*Вітвицька С.С.* Науково-методичне забезпечення соціально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів: Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя. – К.: ІЗМН, Житомир. ЖДПІ, 1999. – С. 142 – 145.
- 15.*Гончаренко С.У.* Методика як наука. – Київ – Хмельницький, 2000. – 30 с.

16. *Дичківський І.М.* Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. для студентів вищих навч.закладів. – К.: Академвидав., 2004. – 334 с.
17. *Кузьмінський А.І.* Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
18. *Мадзігон В.М.* Педагогічна наука: пошуки, здобутки, завдання // Педагогіка і психологія. - № 1-2, 2002. – С. 5-11.
19. *Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В.* Історія педагогіки України в особах: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
20. *Алексєєнко Т.А., Мишківська Т.Д., Сушанко В.В.* Модульна технологія вивчення курсу «Педагогіка»: Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2002. – 159 с.
21. Талановиті діти – надія України. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 384 с. – с. 3
22. Еколого – натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи. - К.: СМП «Аверс», 2003.-304 с.-с.58
23. Авторські методичні системи курівників творчих учнівських об'єднань. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 391 с.
24. Позашкільна освіта в Україні. - К.: НЕНЦ, 2002. – 304 с.
25. Журнали „Внешкольник” за 2008 р. – Росія.
26. Журнали „Народное образование” за 2008 р. – Росія.